

Objectivitat i falsificació en la història

Autor: Agustí Barrera

Data de publicació: 19-03-2019

Comunicació de L'Agustí Barrera al 18è Simposi sobre la Història censurada de Catalunya (Arenys de Munt, novembre del 2018).

Pren una barca d'ideals.

Fes-te a la mar timoner de l'esperança.

El viatge (1937), Domènec Perramon (1906-1976)

Consideració

Per tal de donar resposta als dos conceptes que encapçalen el títol de la comunicació, objectivitat i falsificació, pensem que cal fer unes consideracions prèvies. Unes consideracions sobre les eines i la metodologia amb les quals treballa l'historiador, també sobre els pressupòsits teòrics i metodològics de què parteix en la seva tasca i, finalment, sobre la funció social que hom li atribueix.

La història ha estat emprada sovint com a arma, com a element justificatiu en el combat de les idees. I això ho han fet tant els oprimits com els opressors, tot i que aquests darrers, en tenir el poder al seu costat, aquest els ha permès fer hegemònic el seu discurs. La guerra del 1936-1939 és un exemple paradigmàtic de la dificultat de l'objectivitat històrica, i de com la ideologia de l'historiador determina la seva visió de la història. Així, la guerra del 1936-1939 és per a uns una cruzada per a salvar la civilització cristiana i occidental del marxisme bolxevic i per a uns altres un cop d'estat del capital, l'església i l'exèrcit contra una República votada a les urnes.

Podem parlar, doncs, d'una història institucional. La que defensa i legitima la política i la ideologia del règim dominant, la de les institucions oficials i la de les decisions del poder. També hi ha una contra-història que s'enfronta a la institucional. Seria la dels vençuts, la dels marginats i la dels pobles que estan sota el jou colonial (gitanos i altres minories ètniques i econòmiques). Aquests grups, orfes oficialment de la seva història, i, per tant, sense identitat reconeguda, treballen per recuperar la seva personalitat i dignitat. Seria el cas de les minories nacionals: els bascos, els

bretons, els kurds, els catalans, els gallecs o els quebequesos.

La història és l'únic mestre infalible.
Rosa Luxemburg (1871-1919)

Realitat i coneixement històric

La paraula «història» té un doble significat. Fa referència d'una banda a la “realitat històrica”, i per l'altre, al “coneixement que s'ocupa del seu estudi”. Així, hom entén la història com allò que ha ocorregut en la vida social dels humans. És a dir, les diverses experiències històriques d'aquests, incloent-hi les que vivim en el present. Aquestes experiències, des de l'hominització fins avui, constitueixen la matèria de la història. La realitat històrica ?o, com hem dit, matèria de la història? és objectiva, és a dir, existeix (o ha existit) per si. Té entitat pròpia.

En canvi, el coneixement històric és l'estudi, l'anàlisi, l'explicació científica que d'aquesta matèria elabora la historiografia. L'objectiu de la recerca històrica consisteix a explicar científicament la realitat històrica, o, en altres mots, conèixer objectivament les experiències socials en el temps i en la dinàmica històrica. Quina connexió hi ha entre els esdeveniments i la dinàmica de les estructures socials ?

A diferència de la realitat històrica, que és objectiva, el coneixement històric és una explicació subjectiva de la matèria històrica. Està elaborada pels historiadors. L'explicació de la matèria històrica que elaboren els historiadors s'haurà de contrastar amb la realitat històrica objectiva, s'haurà de demostrar la concordança entre allò que es diu de la matèria històrica i l'entitat objectiva d'aquesta. En aquest sentit, el coneixement històric esdevé objectivable, i aporta una explicació científica a l'objecte d'estudi. La realitat històrica, per tal de ser explicada científicament, ha d'ésser interrogada, investigada, sistematitzada i demostrada. La història com a ciència, explicarà la matèria històrica mitjançant aproximacions successives i ho farà amb la metodologia que empren d'altres ciències: les matemàtiques, la física, la biologia. És la manera d'aprofundir en la comprensió del seu objecte d'estudi.

Podem dir que la història vol explicar, d'una banda, com s'organitzen, com funcionen i com canvien les societats, i, de l'altra, les raons de per què passa tot això. No es tracta d'explicar totes les coses que han passat en la història (volem dir de les que n'han quedat testimoni), sinó de penetrar en els mecanismes de funcionament i dinàmica social, de relacionar els distints aspectes de la realitat històrica. Ho podem dir d'una altra manera: “S'ha d'explicar què passa i per què passa el que passa”.

La crisi apareix quan el vell no acaba
de morir i el nou no acaba de néixer.
Berthold Friedrich Brecht (1898- 1956)

El coneixement històric com a activitat científica

El debat sobre si el coneixement històric és científic o no és vell. Alguns historiadors opinen que no és tan important que la història sigui científica o no. El que cal és que l'explicació històrica sigui un instrument d'anàlisi veraç i objectiu del passat i alhora sigui un coneixement útil. Si la història vol ésser un instrument coherent d'anàlisi social, si vol explicar les experiències de les societats humanes, haurà de ser una branca del coneixement científic. El que fa el coneixement històric és explicar la dinàmica social. Si el considerem científic, és perquè s'hi donen els dos trets propis del coneixement científic. De primer, conèixer el món ?la natura, la societat i l'individu? mitjançant procediments racionals. És a dir, explicar el món. En segon lloc, utilitzar aquest coneixement per actuar sobre el món. Per modificar-lo, si escau. Per millorar-lo. En tant que la història explica i actua sobre el món, se la pot considerar coneixement científic. L'historiador ha d'establir hipòtesis que permetin entendre les raons per les quals passen els fets històrics. És a dir, mitjançant l'establiment de teories, hipòtesis de treball i comprovacions. Aleshores cal preguntar-se: la història, ¿és un coneixement actiu? Pensem que ho és per dues raons o sentits. Per un costat, com a investigació que vol explicar la dinàmica social. I després perquè no es limita a mirar passivament l'espectacle del passat humà, sinó que desenvolupa mètodes creatius per explicar la realitat històrica.

Perquè hi haurà un dia que no
podrem més i llavors ho podrem tot.
Vicent Andrés Estellés (1924-1993)

Sobre l'objectivitat

La reflexió històrica, doncs, se situa en el terreny del debat ideològic, en el qual ideologies distintes i sovint contraposades pugnen per fer hegemònic el seu discurs. Tot historiador, quan investiga, porta uns bagatges: el bagatge intel·lectual, el polític i el personal. I els porta incorporats en la seva tasca a l'arxiu i en la tria i desestimació de les fonts. La tria i desestimació són el resultat d'aquests tres bagatges. En la recerca històrica es produeix una interacció

entre l'historiador i els materials amb els quals ha decidit de treballar. És un mecanisme bidireccional el resultat del qual serà l'elaboració històrica. Sempre hi existeix un element subjectiu, en el treball històric. Els historiadors són persones amb opinions concretes, individus immersos en el món en el qual viuen. Estem parlant de la influència del medi històric i social sobre la selecció i la interpretació que dels fets fa l'historiador.

Així mateix, davant de les consideracions que ens diuen que la història objectiva no existeix, l'escola historicista de Leopold von Ranke (1795-1886) defensa la preeminència dels fets històrics com a tals i que aquests són neutrals, que del que es tracta és d'ordenar-los i d'aquesta manera "fer parlar els fets". Es tractaria d'enregistrar els fets del període estudiat amb una total precisió i imparcialitat. La convicció que les dades parlen per elles mateixes i que mai se'n tenen prou ens duu a una sobrevaloració dels documents. Si els documents ho diuen serà veritat. Ara bé, què en diem del seu redactor? De fet, el document és el resultat de l'opinió del seu redactor sobre l'objecte d'estudi. L'historiador objectiu seria el que elabora judicis atenent a l'evidència dels fets, prescindint de conceptes preestablerts. Tot i que sabem que no és possible l'objectivitat absoluta, perquè és una abstracció irreal, el que hom vol és acostar-se el màxim possible a la realitat dels fets esdevenuts i a la seva interpretació científica.

Podràs perdre mil batalles, però únicament
al perdre el somriure hauràs reconegut l'autèntica derrota.
Ho Txi Minh (1890-1969)

De la falsificació en història

Podem establir cinc apartats sobre la qüestió de la falsificació de la història:

- 1.- Reescriure la història eliminant-ne les parts que no interessin.
- 2.- Modificar la realitat dels fets esdevenuts i la seva interpretació.
- 3.- Impossibilitar l'accés als documents, a les fonts primàries.
- 4.- La negació de la realitat històrica.
- 5.- La destrucció de documents.

—Primer punt. Un exemple del primer punt seria l'homenatge del President de la República francesa, E. Macron, aquest 11 de novembre del 2018, a la figura del mariscal H.P. Petain (1856-1951) amb motiu del centenari de l'acabament de la Primera Guerra Mundial (IGM). El mariscal H.P. Petain va ser nomenat el juliol del 1940 cap d'estat del Govern de Vichy i col·laborà amb l'ocupant alemany al llarg de la guerra 1940-1945. Cal recordar que el govern de Vichy durà a terme la repressió contra el maquis i la deportació de 140.000 jueus als camps d'extermini, dels quals només en tornaran un 10%. La recuperació de la figura del Mariscal H.P. Petain, condemnat a mort per alta traïció, rebaixada posteriorment la pena a cadena perpètua, és un exemple de manipulació, de tergiversació de la història. Amb aquesta operació de falsificació de la història es vol recuperar el model, l'escala de valors que va representar el govern col·laboracionista de Vichy.

—El segon punt l'hem tractat en el bloc Consideració.

—Tercer punt. Hi ha dues variants. a) La impossibilitat d'accés als documents: seria el cas d'alguns arxius militars o els de les forces policials i la guàrdia civil. b) El segrest de documents, cosa que en dificulta la consulta. Recordem la llarga lluita de la Comissió de la Dignitat (2002) per recuperar els documents de la Generalitat Republicana ?uns 507 lligalls?. O els documents de la francmaçoneria o els de partits polítics com el PSUC, el POUM, la CNT, Estat Català i ERC. O els documents d'associacions com els del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI), els d'ateneus i els d'associacions corals. Tots ells segrestats per la Delegación del Estado para la Recuperación de Documentos (DERD). Durant tots els anys que aquests documents no es van poder consultar perquè no estaven classificats, perquè eren una font d'informació per a identificar els enemics del règim ¿quina història es va poder escriure?

—Quart punt. La negació dels fets esdevenuts. El negacionisme. No van existir els camps d'extermini ni els forns crematoris. O el fet que s'afirmi que La Shoa, l'extermini de gitanos i de russos és un invent propagandístic.

—Cinquè punt. La destrucció dels arxius de la Falange Española (FE) i del Frente de Juventudes (FJ) ordenada durant el govern d'Adolfo Suarez (1976-1981). La història d'un sector de la repressió relacionada amb la delació de dissidents no es podia escriure. Amb l'ascens del PSOE al poder (1982), juntament amb la fuga de capitals, la por a possibles represàlies per part dels aparells de l'Estat davant la incertesa de la nova situació fa que es cremin una gran part de documents de l'administració, de la policia i de la guàrdia civil. I això per esborrar la cara amagada del franquisme.

La paraula ensenya,
l'exemple guia
Ernesto Che Guevara (1928-1967)

Conclusions

Emprant una metodologia rigorosa en l'estudi i l'anàlisi de la realitat històrica, ens podem acostar el màxim possible al coneixement històric dels fets i la seva interpretació científica.

Agustí Barrera

Del Grup d'Historiadors 'Jaume Compte'

Arenys de Munt, novembre de 2018

Bibliografia:

Carr. E. H, ¿Qué es la historia? Editorial Planeta. Barcelona 2010.

Institute of Historical Research de la Universitat de Londres.

ihr.sas.ac.uk. Debat amb el professor Alun Munslow: What is history?